

STUDENTARBEID

Studium: Global knowledge

Emnenamn: Global knowledge

Emnekode: GK 300

Vurdering

(kode og type vurdering – mappe, heimeeksamen, prosjekt)

Emilie Eide Jensen

Innlevert dato: 24.05.2012

Tal nummererte sider: 33

Sammendrag

Denne studien er gjort i forbindelse med studiet Global Knowledge, som en del av lærerutdanningen ved Høyskolen i Sogn og Fjordane. Hensikten har vært å finne ut hva tre zambiske lærere mener om “den gode lærer”, og forklare dette i en kulturell kontekst. Metoden jeg har brukt er kvalitativ, med intervjuer og observasjoner. Jeg har hatt en hovedinformant som har fått størst fokus, men har også intervjuet og observert to andre lærere. Hovedfunnene viser at det er fokus på å styrke elevenes svake sider, og motivere til hardt arbeid. Metodene som blir brukt for å oppnå disse målene er styrt av tekstbøkene til elevene. Mangelen på ressurser i skolen og ellers påvirker og begrenser mulighetene til læreren. Men da hovedfokus til utdanningssektoren er å styrke lese- og skriveferdighetene i landet, kan en se på dette som et formålstjenlig fenomen.

Summary

This study is done in conjunction with a Global Knowledge course, as a part of the teacher education at the college in Sogn & Fjordane. The intention was to find out what three Zambian teacher taught about “the good teacher”, and explain this in a cultural context. I have used a qualitative approach, with interviews and observations. I have had one main informant who has got most of the focus in this project. But I have also interviewed and observed two other teachers. The main results show that there is a focus on strengthening students’ weaknesses and encouraging the pupils to hard work. The methods that are used to achieve these goals are found in the pupils’ textbooks. The lack of resources in schools and in general affects and limits the possibilities of the teacher. However the main focus of education is to improve reading and writing skills in the country, so the “textbook phenomenon” can be beneficial.

Innhold

Sammendrag	2
Summary	2
Innledning.....	4
Bakgrunn for valg av tema	4
Teori.....	6
Tradisjonelt samfunn.....	6
Patriarkalsk samfunn.....	7
Kulturell forståelse	7
Etnosentrisme og Kulturrelativisme	8
Kulturfilter	9
Behaviorismen.....	10
Den zambiske rammeplanen.....	10
Metode.....	14
Kvalitativ metode	14
Intervju	15
Observasjon.....	15
Informanter	16
Reliabilitet og validitet.....	17
Metodekritikk	19
Empiri	21
Hva er en god lærer?	21
Zambiske egenskaper.....	22
Respekt	23
Disiplin	23
Lærerens forhold til lærebøkene	24
Drøfting	25
Hva er en god lærer i Zambia	25
Respekt og disiplin.....	28
Planlegging og metode.....	29
Avslutning.....	30
Litteraturliste:.....	32

Innledning

Lærerrollen er en debattert diskusjon i Norge, både i media, hjemmet og i skolen. Hvilken rolle skal læreren ha? Og hva vil det egentlig si å være en god lærer? Imsen (2008) skriver i boka «Elevens verden» om den gode lærer. Hun sier at kravene til dagens lærere blir større og større. Disse kravene blir kategorisert gjennom en liste med fire hovedpunkter; fagkunnskap, kunnskap om skolens materiell og strukturer, formell pedagogisk kunnskap og til slutt praktisk kunnskap (Imsen; 2008,22). I tillegg til disse kravene skal lærere i Norge i dag hanskens med den store påvirkningen fra media. Internett, tv, reklame og magasiner informerer og opplyser unge på en helt annen måte enn for noen år tilbake. Den tradisjonelle undervisningen innsnevres og undervisningen blir mer og mer omfattende med tanke på alt det utenom faglige som også krever fokus. Med dette kan man si at det å være lærer er mye mer enn bare å undervise i matematikk og norsk. Lærerrollen er kompleks og krever både dybde- og breddekunnskap. Skolen og læreren skal holde tritt med samfunnets utvikling. Men hvordan stiller kravene seg i et helt annet land med en helt annen kultur, og ikke minst med en annen økonomisk utvikling? Hvordan kan man være en god lærer uten alle disse materielle godene? Problemstillingen i denne oppgaven er derfor: **«Hva er en god lærer i følge tre grunnskolelærere i Livingstone? Og hvordan kan dette forklares kontekstuellt?»**

Bakgrunn for valg av tema

Etter 16 uker med praksis og to år som student på lærerhøgskolen, har jeg begynt å vende meg til tanken om at det å være lærer er så mye mer enn bare å undervise i fag. I Norge kan man si at lærerrollen er kompleks og omfattende. Man skal være en god rollemodell og klasseleder. I tillegg til å undervise i praktiske og teoretiske fag, skal man være foreldrenes forlengede arm (Imsen; 2009). Altså skal skolen og læreren delta i oppdragelsen av barna. Det internasjonale studiet Global Knowledge, har gitt meg sjansen til å undersøke hvordan lærerrollen er i Zambia, med en helt annen kultur enn den norske skolekulturen.

Det som har vært motivasjonen og drivkraften min underveis, er barna. Jeg mener at som lærer bør en være genuint opptatt av og glad i barn. Som kommende lærer mener jeg at ikke hvem som helst kan bli lærer og at det kreves noe mer enn interesse for sitt eget fagfelt. Kort sagt er didaktikk, det å vite hvordan å lære bort slik at elevene opplever utvikling og mestring

avgjørende for kvaliteten på skolen og min egen undervisning. Hvordan er dette i Zambia? Og er didaktikk det samme? Dette er noe av det jeg har prøvd å finne ut av. Hva vil det egentlig si å være en god lærer i Zambia? For å forstå det har det har jeg stilt meg selv spørsmål om: *Hva* er viktig for en zambier å lære seg? *Hvordan* lærer en det og *hvorfor*? I tillegg til dette som angår en god lærer/elev, har ”en god zambier” styrt denne oppgaven og dens utfall. For å få svar på hva en god zambier er, hvordan en blir en god zambier og hvorfor skal en god zambier være sånn og slik, har jeg underveis hatt følgende spørsmål i bakhodet: Hva er det viktigste eleven bør lære seg i løpet av syv års skolegang? Dette spørsmålet sier indirekte også noe om hva en god lærer bør kunne, og hvilke kvaliteter en bør ha.

Teori

Tradisjonelt samfunn

”Mange psykologiske teorier hviler på et menneskesyn, et livssyn og et samfunnssyn.”(Imsen; 2011,29). Før jeg går inn på pedagogikk vil jeg prøve å forklare hvordan det Zambiske menneske-, livs- og samfunnssyn er. For å forklare det vil jeg bruke det tradisjonelle afrikanske samfunnet forklart av Shutte. Og noe om tradisjonelt samfunn i lys av Giddens samfunnsteori. Det finnes selvsagt ulikheter i de rurale områdene og i de urbane byene, men ser en på Schwartz’ modell om samfunnsordninger ser en at Zimbabwe og andre naboland av Zambia, ligger helt inntil det hierarkiske samfunnet.

Av det er det grunnlag for å si at Zambia også tilhører den kategorien som et samfunn med strengt hierarkisk system. For å beskrive det tradisjonelle samfunnet sier Giddens at det preges av lite selvstendighet og fristilling. Det blir sett på som et moderne fenomen. Som nevnt er det forskjell på rurale og urbane områder, men siden minsteparten av befolkningen bor i byene (under 40%) er det nå all grunn til å kalle Zambia for et tradisjonelt samfunn. I hvert fall i denne sammenheng.

For å forklare samfunnets verdier nærmere vil jeg bruke livssynet ”Ubuntu”. Ubuntu er et tradisjonelt afrikansk verdenssyn (Bergersen; 2010). I Ubuntu fellesskap er relasjoner til andre mennesker essensielt, der verdier som respekt og sympati er fundamentale. Fra disse verdiene vil dyder som lojalitet, høflighet, toleranse, tålmodighet, sjenerøsitet, gjestfrihet og samarbeidsvilje være viktige innenfor Ubuntu (Schutte; 2001).

I tradisjonell afrikansk forståelse av verden vil alt som eksisterer ha en kraft og alt som eksisterer være relatert til hverandre. Virkeligheten sees ikke som en verden av ting, men som krefter i interaksjon der mennesker eksisterer i kraft av de ulike relasjonene som binder dem sammen (Schutte; 2001). Altså er måten å forstå verden på, kompleks. Det vil si at en ikke kan se på mennesket som noe eget, men som en del av alt annet. ”Jeg er human fordi jeg tilhører, jeg deltar og jeg deler” (Bergersen; 2010) som er Ubuntu oversatt til norsk. Dette sier noe om det sterke fellesskapet som fører til en gjensidig avhengighet for å oppnå et fullverdig liv. For å forklare dette bruker Schutte (2001) organismer, planter og dyr som eksempel. Han sier at alt er naturlig men ikke ”personlig”. Det som gir disse tingene karakter og identitet, er kun dens rolle eller funksjon i sin helhet (Schutte; 2001). Dette skal være en link til å forstå denne kollektiviteten. Alt som skaper personlig utvikling og deltakelse i samfunnet er bra, og

alt som ikke gjør det eller hindrer det, er dårlig.

Å leve i tråd med Ubuntu vil kreve at en person er sjenerøs, gjestfri, og inviterer fremmede til sine hjem og deler på det en har (Bergersen; 2010). Personlighet utvikler en hele livet i relasjoner med andre mennesker, og en antar at jo eldre en blir, dess bedre og mer helt menneske er en. Respekt for eldre og deres levde liv er en grunnleggende afrikansk verdi (Bergersen; 2010 og Schutte; 2001). For å forklare Ubuntu bruker en som nevnt verdier som respekt, lojalitet, høflighet, toleranse, tålmodighet, sjenerøsitet, gjestfrihet og samarbeidsvilje, hvor alle har en link til det gode fellesskap (Bergersen; 2010). Da dette utvikles og utvides ettersom en blir eldre er det også dette som fører til respekt. Altså jo mer en har bidratt og brukt disse verdiene, jo mer respekt fortjener man. Dette gjør at de eldre i samfunnet automatisk innehar stor respekt.

Patriarkalsk samfunn

Det å forklare fullt ut hva et patriarkalsk samfunn er, kreves en rekke definisjoner. Det vil jeg ikke gjør her. På grunn av oppgavens størrelse vil jeg holde meg til en definisjon fra Store Norske leksikon. Patriarkat blir ofte sett på som en form for samfunnsform der myndigheten i familien ligger hos faren (Store Norske Leksikon). Slik jeg forstår dette betyr det at mannen er overhodet i familien. Da dette er gjeldene for familiestyre kan en se for seg at det ligger så dypt at det også går utover familiens fire vegger, og inn i dagliglivet i samvær med andre. I nyere tid forstår en denne samfunnsformen som sterkt mannsdominert (Store Norske Leksikon). Det vil si at det er faren eller farsfiguren i familien som tar de økonomiske og politiske avgjørelsene (Ibid.).

I jordbrukssamfunn og kvegnomadiske samfunn er det vanlig at barna, selv om de har stiftet egen familie, bor under samme tak som foreldrene og er dermed underordnet deres autoritet (Store Norske Leksikon). Denne familiegruppen kalles «storfamilien». Dette blir også sett på som et patrilineær overføring, der arv går gjennom mannen. «Patrilineære storfamilier er som oftest å finne i Afrika...» (familie-familien i andre samfunn. (05.03.2012) I Store norske leksikon. Hentet fra: <http://snl.no/familie>).

Kulturell forståelse

”Selv om mye er forskjellig, viser det seg at de aller fleste mennesker kan lære å forstå hverandre.” Dahl; 2011,16).

At folk er forskjellige er ikke noen nyhet. Det er heller ikke nytt at selv om en kommer fra

samme nabolag, har man forskjellige holdninger og verdier. I tillegg til dette er familiemedlemmer også ulike fra hverandre. Altså kan man si at hvert enkelt individ har sin egen kultur. ”Gjennom vår oppvekst, oppdragelse og opplæring i et samfunn blir vi utstyrt med en rekke forutsetninger og tolkningsnøkler som vi tar for gitt.”(Dahl; 2011,15) Dette sier noe om hvordan kultur vi har. Men enda mer om hvordan forståelsen vår er. Hvordan vi oppfatter ulike fenomener. Kort sagt avgjør kulturen vi kommer fra, hvordan vi oppfatter verden. Det er denne ”kulturen” Dahl omtaler som tolkningsnøkler. La meg illustrere dette med et enkelt eksempel fra en forelesning; Læreren viser et bilde fra Zambia der flere barn er søkkvåte og hvor vanndråper årsaken. Læreren spør hvorfor barna er våte, og jeg svarer at det så klart er pga regnet og regnesongen. Dette foregikk i en klasse med studenter fra Zambia, og de fleste begynner å le litt. En av Zambierne forklarer meg, at det er vann som kommer fra Victoria Falls. Heldigvis var dette noe av poenget ved å vise bildet. Og min misforståelse ble rettet opp i med en gang. Men dette er ikke alltid tilfelle. I kommunikasjon med merkelig forskjellig kultur er det viktig å vite at man kan tilskrive samme ”tegn” ulik mening (Dahl; 2011). Altså kan man også si at samme ord kan ha en annen mening for en annen person. Med andre ord kan man si at det er viktig å ikke ta for gitt å tro at vedkomne har forstått det du sier, og på den måten du ønsker at personen skal forstå deg. «En sak har alltid to sider» sies det. Det samme er gjelder under kommunikasjon. Selv om jeg sier en ting og den andre svarer på en måte som indikerer at han/hun har forstått det som blir sagt, betyr ikke det nødvendigvis at personen har forstått riktig. En måte å løse dette på er å bruke et tydelig kroppsspråk. Slik at det du sier stemmer med oppførselen. På den måten blir det enklere for motparten å forstå meningen med det som blir sagt (Dahl; 2011).

Etnosentrisme og Kulturrelativisme

Etnosentrisme betyr at man ser på seg selv, sine verdier, holdninger meninger osv. som den beste (Dahl; 2011). Dette betyr også at ens egen kultur er den mest riktige og mest logiske (Ibid.) Etnosentrisme kan være positivt og negativt. Positivt på den måten at det kan fremme selvtillit, slik at man tror man er god nok, at mine verdier er viktige. På den negative siden vil etnosentrisme føre til at man ikke får forståelse for andre og enda mindre aksept for andre kulturer. En annen uheldig konsekvens av etnosentrismen er at man ved å sette seg selv i sentrum, bruker egne syn og holdninger som målestokk for å vurdere andre (Dahl; 2011). På den motsatte siden av etnosentrisme finner vi kulturrelativisme. Det vil si at man ikke kan bruke noen målestokk for hva som er riktig og galt, fordi alt må sees i en kontekst. ”Alle fenomener fortøner seg ut fra et slikt syn som like bra eller like dårlige”(Dahl; 2011,29). Også

for denne typen holdninger finner en negative og positive sider. Det negative er at man kan unnskyldte uønskede fenomener som for eksempel steining, heksebrenning osv, som en del av kulturen, og derfor akseptabelt. På den positive siden vil jeg si at i samhandling med andre kulturer er man nødt til å ha et kulturrelativistisk syn for å kunne kommunisere og for å kunne forstå og sette seg inn i andres situasjoner. Det er selvsagt at et ekstremt etnosentrisk syn eller et ekstremt kulturrelativistisk syn, ikke er lønnsomt i noen situasjoner. Spesielt lite lønnsomt er det i interkulturell kommunikasjon. Selv om det er nødvendig for forståelsen å se «saken fra en annens perspektiv», å se ting i en kulturell kontekst, blir det feil om man begrunner for eksempel brudd på menneskerettigheter som en del av kulturen (Dahl; 2011)

Kulturfilter

Tidligere har jeg nevnt at alle individer er utstyrt med ulike tolkningsnøkler. I denne delen vil jeg benytte meg av et annet ord; ”kulturfilter” (Dahl; 2011). Når en person tolker noe gjør en det gjennom ulike erfaringer og referanserammer. Denne referanserammen kaller Dahl (2011) for kulturfilter. Dette filteret er som et fingeravtrykk, det kan ligne på andres men er aldri helt likt. Altså har avsender og mottaker alltid ulikt kulturfilter.

Dahl bruker i boka si om interkulturell forståelse, en rekke modeller som forklarer interkulturelle kommunikasjonsmodeller. En av disse kaller han ”kulturfiltermodellen”. Kulturfiltermodellen illustrerer hvordan en melding fra avsender må gjennom en rekke ”hindringer” før meldingen når avsenderen. Disse hindringene blir omtalt som avsenders kulturfilter, kontekst, verbale og nonverbale tegn og mottakers kulturfilter (Dahl; 2011). Siden dette filteret formes gjennom oppveksten og undervegs i livet, er det ikke utenkelig at mennesker som har hatt en tilnærmet lit barndom/oppvekst, også har et lignende kulturfilter. Det vil da si at folk med svært ulike bakgrunner har et større sprik i sine filtre. Med det kan en si at jo større dette spriket er, jo større sjanse er mulighetene for feiltolkninger (Dahl; 2011). For å forstå essensen i denne modellen har Dahl (2011) listet opp det han kaller fire viktige erfaringer:

- ”1 Tenkt (intendert) mening er bare kjent for avsenderen. ”
- ”2 Sendt melding er innkodet gjennom avsenderens kulturfilter.”
- ”3 Mottatt melding blir avkodet gjennom mottakers kulturfilter.”
- ”4 Mottakers mening er ikke nødvendigvis lik avsenderens mening.” (Ibid.).

I tillegg til denne modellen, har Dahl satt to ulike sett av referanserammer opp mot hverandre for at det skal være enklere å benytte seg av denne kunnskapen i praksis (Dahl; 2011). Disse referanserammene er ytterpunkter til hverandre, men nyttig til å forstå når og hvordan

misforståelser kan oppstå. Her vil jeg forklare denne modellen i en versjon med hovedpunkter:

Kulturfilter i A-kultur	Kulturfilter i B-kultur
-verden kan beherskes	-verden må aksepteres
-menneskesynet er individorientert, verdier og normer privatiseres	-menneskesynet er kollektivt orientert, verdier og normer bestemmes ut i fra gruppen
-språket er direkte, rett på sak	-språket og atmosfæren bestemmes ut i frå gruppen
-det skilles mellom det materielle og det religiøse	-det materielle og det religiøse ses som en helhet

(Dahl; 2008)

Behaviorismen

Det finnes en hel rekke ulike læringsteorier hvor mange av de bygger på forskjellige menneskesyn. I dag er det blant de fleste pedagoger ikke ønskelig å være ekstremister av den ene eller andre typen. «De har alle noe å fortelle oss – på hver sin måte.» (Imsen; 2011,175). Det sies også at læringsteorier følger en trend, en motebølge (Ibid.). Som for eksempel den tendensen en ser i dag med en tilbakevending til den behavioristiske tankegangen.

I denne læringsteorien ser en på mennesket som et objekt, som ikke har selvstendig vilje (Imsen; 2011). Mennesket er forutsigbart og kan følge fysiske lover som i naturvitenskapen (Ibid.). Vitenskapen i behavioristenes øyne kan bare være sann dersom det kan observeres, måles eller telles. Tanker kan ikke observeres og derfor er ikke dette en del av det som kalles sann vitenskap (Imsen; 2011). Kjente begreper er stimulus og respons. Dette sier noe om hvordan en kan observere og påvirke individer. Mennesket blir sett på som en blank tavle- «tabula rasa». Dette mener behavioristene betyr, at alle kan, gjennom riktig stimulus, lære hva som helst. Kun et fåtall reflekser er medfødt (Imsen; 2011).

Den zambiske rammeplanen

I denne delen vil jeg konsentrere meg om hva som er fokuset i rammeplanen til skoler i Zambia. Samt kikke nærmere på hva denne og lærerplanen sier om lærerrolla. Det er klart

både blant folk flest og ministre i Zambia, at landet er under sosial og økonomisk utvikling. Dette er også forordene i den zambiske rammeplanen (The Basic School Curriculum Framework; 2000, 3). ”Zambia is undergoing rapid social and economic development, and the exception.” Altså er utdanningen også under utvikling. Men på hvilken måte?

Dr Sicalwe M. Kasanda (utdanningsminister i Zambia 2000) sier i forordene i CFD(Curriculum Framework Dokument) at denne nye rammeplanen er det første steget inn i den nye kulturen som omhandler informasjonsteknologi. Videre skriver han ”...every teacher will read it carefully, apply it in the daily teaching practice and use it as a source of inspiration and guidance...”(CFD; 2000,3). Med dette forstår jeg at det er meningen at lærere skal bruke rammeverket aktivt i undervisningen som en slags brukerveiledning til hva og hvordan elevene skal lære. For å understreke CFD sin oppgave står det skrevet i introduksjonen at ”The Curriculum Framework is a guide and also a set of binding regulations for teaching and learning in Grades 1-7. The intention is that the Framework shall function as a tool that may assist teachers to put the National Policy on Education-”Educating Our Future”-into practice.” Med dette kommer det frem at rammeplanen skal brukes som et hjelpemiddel blant alle lærere i 1-7. klasse. I tillegg til dette CFD skal lærerne bruke en manual kalt ”Teachers’ Curriculum Manual”, som er en mer detaljert lærerguide.

Videre i det overnevnte dokumentet, CFD (2000), kritiseres den gamle lærerplanen for å være blant annet: fremmed for både elever og lærere, at læringsmålene er knyttet til at elevene skal kunne memorisere fakta og at fokuset har vært å stå på eksamen. Altså vil det si at det nye rammeverket skal se bort i fra tidligere fokus på karakterer og teoretisk kunnskap, og heller fokusere på matematikk og lese/skrivekunnskap; ”... Grade 4, 5 and 6, has clearly shown unacceptably low levels of competencies in all subjects, particularly in the most vital areas of numeracy and literacy.”(CFD; 2000,6) Videre står det at denne situasjonen fremprovoserer en endring i rammeverket, at fokus skal ligge på de vitale fagene og at metodene skal være mer pedagogisk effektive, uten videre forklaring av uttrykket; ”more efficient pedagogical methods”.

Av dette kommer kun hensikten og forklaringen til hvorfor endringer bør finne sted i utdanningssystemet i grunnskolen. Videre vil jeg si noe om hvordan CFD (2000) bør forstås. Den skal brukes som en guide av lærere og profesjoner som jobber med skolebarna, for å få et bredt bilde på hva hensikten med utdanningen er. Det blir understreket flere ganger i CFD (2000) at verken kan eller bør brukes som en læreplan hvor de forskjellige fagene krever mer

oppmerksomhet og grundighet. CFD (2000) skal brukes på et videre plan: “The focus is on the much wider concept of the development of the *knowledge, competencies, skills, attitudes and values* of the child”(CFD; 2000,7).

For å fortsette med å understreke hvor fokuset ligger i den nye rammeplanen vil jeg bruke enda et sitat hvor det står at det ikke lenger er ønskelig å kun fokusere på tradisjonell akademisk kunnskap;”In other words: The purpose of learning is not merely to develop factual knowledge and skills but also to influence attitudes, affect changes in behaviour and develop emotional, spiritual and physical aspects of the pupils”(CFD; 2000,7). Sagt med andre norske ord, skal ikke skolen lenger være kun en forberedelse til videre akademisk utdanning, men også en del av oppdragelsen av barna. Videre er det fokus på at hver enkelt elev skal kunne utvikle seg til det som blir omtalt som ”a complete person”, der individets egen interesse i tillegg til samfunnets, skal være i fokus.

Å få en bedre forståelse av hvorfor utdanning bør ha den oppmerksomheten den får i andre deler av verden er tydelig et av de største fokusene i dette nye rammeverket. Det kommer tydelig frem i dette dokumentet, at det nå er tid for en radikal forandring i synet på utdanning. Men i tillegg til denne kritiseringen av tidligere rammeplaner, er det nevnt en del andre aspekter som krever sin oppmerksomhet på veien mot målet ”Educating our future”. I kapitlet om ”Educational Assumptions” finner en en del underpunkter: ”The School Curriculum is Never Static”, ”Learning is for the Sake of Individuals as well as for Society”, ”Human Rights In School”, ”Education Must Reflect the Past, Present and the future” og til slutt ”The Concept of Life-Long Learning”. Det som kommer frem av dette er at det er ønskelig med et mer moderne utdanningssystem enn det som tidligere har blitt brukt i Zambia.

For å oppsummere hva The Basic School Curriculum Framework sier om skolens oppgave vil jeg benytte meg av de spesifikke målene for utdanningssystemet;

”The Ministry has set for itself the goal of producing a learner capable of:

- a) being animated by a personally held set of civic, moral and spiritual values;
- b) developing an analytical, innovative, creative and constructive mind;
- c) appreciating the relationship between scientific thought, action and technology on the one hand and sustenance of the quality of life on the other hand;
- d) demonstrating free expression of one’s own ideas and exercising tolerance for other peoples’ views;
- e) cherishing and safeguarding individual liberties and human rights;

- f) appreciating Zambia's ethnic cultures, customs and traditions, and upholding national pride;
- g) participating in the preservation of the ecosystem in one's immediate and distant environments;
- h) maintaining and observing discipline and hard work as the cornerstones of personal and national development ("Educating Our Future", 1996, 5)

I tillegg til disse målene har de lagt til to nye mål for at de skal kunne holde tritt med behovene i samfunnet og utviklingen.

- i) developing a positive attitude towards self-employment and a basic knowledge in entrepreneurship-related issues;
- j) safeguarding the personal health and that of others, particularly in relation to reproductive health issues, HIV/AIDS and other sexually transmitted diseases.

Sammenfatter en disse punktene kan man helt klart si at skolen har en mye større rolle enn kun å undervise i matematikk og engelsk. Og videre under disse spesifikke målene påpekes det at de må bli brukt i praksis av alle skoler og av alle lærere, både gjennom læringsmetoder, undervisning og gjennom lærerens oppførsel. Konstant (CFD; 2003,11).

Metode

Samfunnsvitenskapelig metode kan belyse et bredt spekter av samfunnsforhold og det kan derfor være utfordrende å komme med en generell beskrivelse av hva dette fenomenet er. Allikevel beskriver Grønmo (2011) samfunnsvitenskapen som noe som handler om mennesker i ulike typer samfunn og også samfunnet i sin helhet. «Generelt sett er en metode en planmessig framgangsmåte for å nå et bestemt mål.»(Grønmo; 2011,27)

Kvalitativ metode

I samfunnsvitenskapen er det vanlig å bruke to forskjellige hovedtyper av data; kvantitativ og kvalitativ data. Kvantitative data er metriske data som uttrykkes gjennom rene tall eller andre målbare mengdetemer (Grønmo; 2011). Det motsatte av dette er kvalitative data, eller kvalitativ metode, som uttrykkes gjennom tekst(Ibid.) Dalland forklarer dette ved å si at målet er å fange noe som ikke lar seg tallfeste eller måle (Dalland; 1993,22). Kvalitativ metode egner seg best i forhold der formålet er en analytisk beskrivelse og ikke en statistisk generalisering (Ibid.). Dette opplegget krever en viss fleksibilitet, slik at opplegget kan endres underveis i undersøkelsen, alt etter behov (Ibid.). I tillegg til dette sier Grønmo (2011) at uansett kildetype preges et kvalitativt opplegg av nærhet og sensitivitet. Det vil si at forskeren arbeider tett, og i flere tilfeller sammen med kildene.

Grunnen til at jeg har valgt å benytte meg av et kvalitativt opplegg i denne oppgaven, er at jeg ønsker å finne ut av hva lærere i Zambia selv mener om sin rolle. En helhetlig forståelse der meningene til enkeltindivider står i sentrum. Opplegget er gjennomført i en fremmed kultur og det ble naturlig å være fleksibel og at endring undervegs ikke skulle skape problemer. Kommunikasjonen mellom meg og informantene kalles interkulturell kommunikasjon (Dahl; 2011). Interkulturell kommunikasjon er kommunikasjon mellom mennesker med ulik kulturbakgrunn (Dahl; 2008, 19) I motsetning til hvis jeg snakker med barndomsvenner er det i interkulturell kommunikasjon nødvendig å være grundig i uttalelser og å gi videre forklaring for at man skal forstå hverandre.

Et spørsmål kan ha flere innfallsvinkler. Det ble derfor viktig for meg å benytte meg av et fleksibelt opplegg som kunne endres dersom det oppstod misforståelser. At jeg som forsker selv involverte meg og kommuniserte med informantene kan ha bidratt til at validiteten ble styrket, fordi det er jeg som forsker som vet hva jeg lette etter. Sagt på en annen måte; Dersom jeg hadde ”overlevert” ansvaret til noen andre er det vanskelig for den personen å gi en annen forklaring hvis informantene ikke forstår hva du spør om. Med dette kan man si at et

kvalitativt opplegg kan få en større relevans enn presisjon med hensyn til problemstillingen (Grønmo; 2011).

Intervju

Uformell intervjuing er et typisk opplegg i forbindelse med kvalitativt metode (Grønmo; 2011). Ordet «uformell» sier straks noe om fleksibiliteten. Spørsmålene og svaralternativene er ikke fastlagt. Og det eneste som styrer er tema for intervju (Ibid.). Denne måten å undersøke på trenger ikke nødvendigvis å komme i konflikt med den andre typen intervju; strukturert utspørring. Jeg benyttet meg av en intervjuguide som gav meg retningslinjer for styringen av samtalen. Som hovedveiledning brukte jeg forhåndsbestemte spørsmål. Disse spørsmålene hjalp meg til å presisere hvilken informasjon jeg ønsket å finne. I tillegg var jeg åpen for diskusjon av de forskjellige temaene som dukket opp undervegs. På denne måten fikk jeg et visst inntrykk av hva informantene mente var viktig. Selv om det var jeg som styrte intervjuene lot jeg samtalen løpe fritt dersom det var behov for det.

Observasjon

Deltakende observasjon er selvforklarende. Det vil si at forskeren som observerer selv er deltakende i situasjonen som blir observert. Grønmo (2011) forklarer at hensikten er å utvikle en helhetlig forståelse med særlig vekt på meningsaspekter. Deltakende observasjon er som uformelt intervju, fleksibelt og ikke fastlag på forhånd. Altså går man inn i en situasjon eller et miljø uten at tema var nøye planlagt på forhånd (Grønmo; 2011). På den måten blir forskeren både deltaker og observatør.

«En af grundene til, at man ønsker at bruge flere metoder end interview og spørgeskemaundersøgelse er, at folk generelt ikke gør det, de sier, de gør.»(Jensen; 2005,131). Siden jeg har drevet studien i en fremmed kultur -der jeg ikke er godt nok inneforstått med skikker, normer, tradisjoner og regler- har bruken av to metoder vært enda viktigere enn om jeg skulle undersøkt det samme på for eksempel min egen skole og lærerne der. Med det kan jeg si at observasjonene mine har hatt en salgs «dobbeltsjekk»-effekt. Der intervjuene mine har vært første kilden og observasjonene en bekreftelse eller avkreftelse av det som kommer ut av svarene og utsagnene til informanten. Selv om denne typen observasjon ikke var strukturert på den måten at forskeren krysser av hvor mange ganger en gitt handling forekommer, var observasjonen strukturert på den måten at tema "lærerrolla" styrte det jeg "så etter. Observasjonene etter intervjuene var helt klart mer avklart og strukturert enn de jeg gjennomførte før intervjuene. Et eksempel på det kan være at den ene

læreren jeg intervjuet som uttalte at hun ikke slo elever. Før intervjuet hadde denne læreren en hendelse i klasserommet der hun fiket til en elev med en tekstbok. Under intervjuet sier hun at måten hun kan straffe på er å be elevene knele, avstå fra pauser og i strenge tilfeller bli utvist (noe jeg og observerte før intervjuet) Dette eksempelet illustrerer ikke noe spesielt om lærerrollen. Men poenget mitt her er at observasjoner som blir gjort før intervju kan være ulike de som blir gjennomført etter intervjuet. Det kan være fordi læreren blir skjerpet i sine holdninger etter et intervju som omhandler han/hennes rolle, det kan være rene tilfeldigheter at hendelser før intervju ikke forekommer etter intervjuet. Eller man ser noe annet som forsker fordi en vet hva man leter etter, som tidligere nevnt dobbeltsjekker.

Informanter

Først og fremst vil jeg forklare begrepet ”informant” og begrunne hvorfor jeg har valgt å benytte meg av det og ikke respondent. ”Det kan være gode grunner for å bruke betegnelsen respondent når den personen som utspørres, gir informasjon om seg selv, sin egen bakgrunn og status, og sine egne opplevelser, meninger og handlinger, mens betegnelsen informant brukes når den som utspørres, gir informasjon om andre aktørers bakgrunn status, handlinger og meninger eller om andre forhold i samfunnet.”(Grønmo; 2011,120) Jeg har i denne oppgaven en kombinasjon av respondent og informant. Men for problemstillingens skyld, som handler om å få forståelse av flere personers syn gjennom et fåtall av kilder, har jeg lagt en større vekt på personenes oppgave som informant enn som respondent.

For å finne informanter som er gode og som kan bidra på en best mulig måte i undersøkelsesopplegget bør man som forsker benytte seg av noen kriterier. Grønmo hevder at: ”Ethvert grunnlag for informasjon om samfunnsmessige forhold kan betraktes som en kilde”(Grønmo; 2011,119) Det første på Grønmo sin liste er ”tilgjengelighet”. Dette punktet sier noe om adgang til kildene. Videre må det være relevans i de kildene en ønsker å benytte seg av. Ikke alle kan si noe om alt. For eksempel mener jeg at lærere kan svare best på min problemstilling om hvordan lærere selv ser på sin rolle. Da disse to punktene er avklart bør en finne ut om informantens autenticitet. Er denne personen virkelig den han/hun gir seg ut for å være? Til slutt har Grønmo listet opp ”troverdighet”. Selv om kilden er autentisk betyr det ikke nødvendigvis at personen er ærlig. Dette vil jeg komme tilbake til senere.

Av informantene jeg har valgt ut er to av de kvinner og den siste en mann. Av de tre, har jeg valgt ut en hovedinformant som jeg har observert i fire uker. Jeg opplever denne personen for å være en direkte person. Hun fremstår som en ganske moderne kvinne og er opptatt av

utvikling og omsorg; “Jeg er jo zambier, men ikke en typisk. Jeg kler meg kanskje litt annerledes og jeg har en annen innstilling da det kommer til andre kulturer. Jeg er vant med å ha studenter fra forskjellige deler av verden i klasserommet. Og det tror jeg har gitt meg mye. Spesielt med tanke på hvordan man skal være ovenfor elevene. Jeg er kanskje litt for snill. Men jeg vet at disse elevene ikke har hatt det noe bra, og jeg vil at de skal tro at de har en lys fremtid.”(Lærer1)

En av grunnene til at jeg ikke har noen av de andre informantene mine som hovedinformant, er at oppholdet deres i Norge kan ha påvirket svarene de gir meg under intervjuene. I denne omgang er det ikke mulighet til å generalisere, men på den andre siden er målet å få et inntrykk av hvordan Zambiske lærere ser på sin rolle. Av dette kan en si at informanten som ikke har vært i Norge kanskje kan gi et mer “korrekt” funn i forhold til problemstillingen. Men det betyr ikke at svarene til de andre informantene ikke er like gyldige eller brukbare. De to andre informantene er begge inspektører på skolen sin. Den kvinnelige læreren har blitt observert i fem dager. Den mannlige informanten er rektor og lærer ved en skole eid av kirken. Han har også vært i Norge og deltatt på Global Knowledge. Han har blitt observert i ulike settinger med elevene, gjennom en skoledag. Disse informantene ble valgt ut da det er grunn til å tro at de kan være mer direkte i uttalelsene sine enn de fleste andre zambiere. På grunn av det har jeg hatt muligheten til å kommunisere på en annen måte, mer direkte, enn med en som ikke har tatt Global Knowledge. Dette kan hjelpe til med å stole på at informantene er autentiske. Samtidig har jeg måttet vurdert om svarene de har gitt stemmer med det de egentlig mener. I tillegg til disse informantene har jeg observert fire andre lærere i deres timer. Disse observasjonene vil prege oppgaven i den forstand at det kan påvirke mitt helhetlige syn på lærerrolla, men jeg vil ikke omtale de spesifikt verken i observasjoner eller på andre måter. Alle intervjuene ble gjennomført på engelsk, men er her oversatt til norsk.

Reliabilitet og validitet

Ordet ”reliabilitet” refererer i denne omgang til datamaterialets pålitelighet (Grønmo; 2011). Videre for å forklare hvordan påliteligheten kommer til uttrykk sier Grønmo at om en får identiske data dersom en benytter seg av det samme undersøkelsesopplegget ved ulike innsamlinger av data om de samme fenomenene og ender opp med samme funn, er reliabiliteten høy (Grønmo; 2011). Det vil si at dersom en studerte samme fenomen og brukte samme undersøkelsesopplegg og i tillegg får samme svar som forrige gang, er funnene til å stole på. Men å gjennomføre denne reliabilitetssjekken i praksis er så å si umulig. Grunnen til

det er at samfunnsmessige forhold endrer seg hele tiden, og fordi et undersøkelsesopplegg ofte er for komplekse eller for fleksible til at datainnsamlingen kan gjentas på nøyaktig samme måte (Grønmo; 2011).

Validitet handler også om datakvalitet, men på en annen måte enn overnevnt. ”Validitet er et uttrykk for hvor godt det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen”(Grønmo; 2011,221). Det vil si at forholdet mellom undersøkelsesopplegget og problemstillingen skal være så treffende som mulig. Slik at en faktisk undersøker det problemstillingen spør om.

For å sikre at reliabiliteten skal være så høy som mulig har jeg brukt personer jeg kan stole på. Den ene læreren jeg har brukt som ”hovedinformant” har etter flere uker blitt en person jeg kan diskutere åpent med. Dette var også det første jeg la merke til da jeg møtte denne personen. Hun stod frem som en selvstendig og kritisk lærer. Og senere i intervjuet kom det frem at hun ikke var en typisk Zambier. Hun var åpen for nye kulturer og var vandt med å samarbeide med studenter og lærere fra forskjellige deler av verden. Dette kan så klart ha påvirket hennes syn og verdier. Men på en annen side er hun fortsatt en Zambier, og selv om hennes meninger kan ha blitt påvirket, mener jeg at de fortsatt er like gyldige som en som ikke har hatt samme samarbeidsmuligheter med andre kulturer.

Selv om denne personen har utgitt seg for å være åpen, har jeg bevisst overdrevet min rolle som åpen og vennlig slik at informantene skal føle seg enda tryggere på meg, og på den måten gi meg mest mulig ærlige svar. Dette kan på den andre siden ha ført til at jeg har påvirket i feil retning. Med det mener jeg at mitt nære forhold til denne læreren kan ha ført til at hun har svart de svarene jeg ”ønsker” å få eller at hun vil imponere meg som intervjuer.

For å sikre at dette ikke skulle skje har jeg vært påpasselig med å ytre mine meninger og i tillegg blitt godt nok kjent med denne personen til at jeg vet hvilke meninger og holdninger hun trolig har, før intervjuet. På en annen side er balansegangen her hårfin. Mitt forsøk på å ha en god balanse mellom selektivitet og nærhet kan allikevel påvirket kilden uten at jeg har forstått konsekvensene av min oppførsel. Selv om jeg har vært tilbakeholden kan kroppsspråket mitt ha sagt noe annet enn det jeg har vært klar over. Dette er noe en må tenke over konstant, og spesielt i interkulturell kommunikasjon. ”*Ditt ansikt røper deg*” heter det(Dahl; 2011). Det viser seg at det finnes en sterk sammenheng mellom det en føler og det som uttrykkes gjennom ansiktet (Ibid.). Med det kan en si at mine ansiktsuttrykk som ikke alltid er bevisst, kan ha påvirket informantenes inntrykk av meg, mine meninger og holdninger til et gitt tema.

Metodekritikk

Problemet med forskerens nære forhold til informantene er at forskerens egne interesser eller synspunkter vil alltid komme til syne på en eller annen måte. Som forsker er objektivitet umulig og oppnå. Og i et kvalitativt opplegg er det heller ikke ønskelig. Som et produkt av sin tid vil man alltid ha en viss subjektivitet i undersøkelser som dreier seg om samfunnsmessige forhold. «I forhold til samfunnet er samfunnsforskeren både deltaker og tilskuer»(Grønmo; 2011,24) Med dette kan man si at forskerens bevissthet på sine sterke og svake sider, må komme frem i studiet for at man skal klare å skille mellom forskerens egne holdninger og hva som virkelig kommer frem av undersøkelsen. Altså bør en før man starter undersøkelsen og observasjonene være klar over sine egne normer og verdier.

I undersøkelsen om lærerens egne holdninger til sin rolle, har det vært avgjørende for meg og hele tiden å være bevisst mine egne holdninger til temaet. Spesielt fordi dette dreier seg om mitt eget fagfelt. I tillegg vil miljøer som dreier seg om barn ofte engasjere og provosere mer når andre sine holdninger rokker ved hele min oppfattelse av etikk og moral.

Faren ved å jobbe så tett med respondenten er at jeg som forsker kan endre opplegget så mye at tolkningene kan bli for lite entydige, og dermed kan resultatene få begrenset gyldighet (Grønmo; 2011). For å unngå dette har det vært avgjørende for resultatet at jeg kjente godt nok til det miljøet jeg har undersøkt. Som nevnt ovenfor har jeg valgt og bruke observasjon i tillegg til intervju. Deltakende observasjon. Grunnen til at jeg bruker deltakende observasjon er at jeg ønsker å understreke min rolle og dens påvirkning av situasjonen slik Jensen (2005) er inne på. Selv om jeg er klar over at min tilstedeværelse vil påvirke har jeg prøvd å begrense dette. For å få intervjuobjektet til å føle seg mest mulig trygg på meg har jeg gitt mer av meg selv som privatperson enn jeg ellers ville gjort i for eksempel norsk setting. Dahl skriver godt da han nevner barnet som smiler til sin mor, og deretter starter en inspirerende kommunikasjon. Dette har hjulpet meg i sammenhenger der jeg helst har villet satt meg på bakbena og gått ut av klasserommet. Jeg har under oppholdet i Livingstone, opplevd en hel del urovekkende situasjoner. Men i stedet for å bli sint å fortelle hvordan det ”egentlig skal gjøres”, har jeg dratt på smilebåndet, og tenkt inni meg at dette er en del av det å være lærer i denne kulturen. La meg komme med et eksempel; Læreren har rettet alle skrivebøkene etter en time og leser deretter opp de som har fått de dårligste resultatene. Klassen blir urolig og begynner å le. Min første tanke var at jeg måtte reise meg opp å fortelle at dette indikerer til at mobbing og uthenging er greit, og at dette videre fører til at barnet kan bli det vi kaller selvoppfyllende profetier (Imsen; 2009). Men dette ville automatisk ha svekket lærerens

autoritet og jeg ville kanskje ha ødelagt videre kommunikasjon. I ettertid har jeg funnet ut at denne måten å behandle elevene på kalles ”motivasjon” av lærerne. ”Å motivere elevene til å gjøre det bedre er en av mine viktigste oppgaver som lærer. De må lære seg at det eneste som hjelper er hardt arbeid” (Lærer 1).

Å finne noe felles i to forskjellige kulturer er grunnleggende for hvordan kommunikasjonen utvikler seg. Selv om det sikkert finnes mange fellestrekk i min kultur og den zambiske skolekulturen har jeg som nevnt valgt å fokusere på humor og latter som blir forstått av de aller fleste (Dahl; 2008,21) For å nå målet om at respondentene skal føle seg trygge på meg har jeg derfor overdrevet min rolle som morsom og hyggelig. Forholdet mellom forsker og informant kan ha avgjort hvilke funn jeg har fått. Målet har vært å få en helhetlig forståelse av lærersynet til de respondentene jeg har valgt å bruke, med vekt på meninger og ikke statistisk data. Altså har arbeidet med å skape trygge og komfortable omgivelser kanskje bidratt til at meninger har kunnet komme uten synlige fordommer. Som tidligere nevnt har jeg brukt autentiske kilder/informanter. For å sikre meg at disse personene skulle gi meg så ærlige svar som mulig, har det vært viktig for meg å bli kjent med lærerne. På den måten har jeg til en viss grad kunnet vurdere om de svarer ærlig eller ikke, ut i fra måten jeg har lært de å kjenne. Jeg tror denne relasjonen til informantene mine kan ha styrket dette opplegget.

Ved å bruke deltakende observasjon og uformelle intervjuer kan man få en dypere forståelse av kulturen og hvorfor holdningene til læreren er som de er. I tillegg har jeg måttet brukt teori om Zambisk kultur for å forstå svarene jeg har fått. Altså vil teorien også være en del av kildene til funnene jeg har gjort i denne omgang. Utfordringen med dette var å finne en god balanse mellom sensitivitet og selektivitet. Om en klarer det kan man til en viss grad stole å at de funnene som er gjort, er til å stole å fordi respondenten har følt seg trygg nok til å si sin mening, men ikke la svarene blir påvirket av meg og mine ytringer underveis i forskningen.

Her benyttes det flere kilder hvor informasjon samles på flere måter innenfor kvalitativ metode, både intervju og observasjon. Dette gir i større grad undersøkelsen validitet og reliabilitet (omtales på s. 18). I denne undersøkelsen samles data fra relevante informanter.

Empiri

Empiri er erfaringsbaserte opplysninger om faktiske forhold i samfunnet (Grønmo; 2011). Samfunnsvitenskapen kan være mer eller mindre empirisk forankret (Ibid.). Denne oppgaven vil i stor grad være empirisk begrunnet. Teorien er en forklaring på *hvorfor* samfunnet er slik det er, og empirien sier noe om *hvordan* forholdene er i praksis. Med det kan en si at det er et samspill mellom empiri og teori (Grønmo; 2011). Denne oppgaven vil ende med teoretisk begrunnelse av empirien. Altså går jeg fra empiri til teori.

Denne delen vil bli presentert som et slags utdrag fra intervjuene jeg har gjort med de viktigste utsagnene om lærerrolla, og hva informantene selv mener om det å være lærer i Zambia. På den måten kommer meningene til lærerne direkte frem og leseren har selv mulighet til å få et innblikk i deres tankegang uten min påvirkning. Jeg vil først ta for meg det jeg her kaller «zambiske egenskaper», som omfatter ulike aspekter ved det å være zambier og å passe inn i det zambiske samfunn. Deretter skal informantenes egne meninger om «den gode lærer» komme til syne gjennom svar på intervju spørsmålene. Til slutt vil jeg si noe om rammeplanen og dens betydning i skolen i form av sitater og observasjoner. Jeg vil nå avslutte denne delen med å gjenta å si at jeg har brukt en hovedinformant. Denne læreren kalle jeg heror Lærer 1. I tillegg til denne ene informanten har jeg brukt to lærere som begge har vært i Norge, i forbindelse med Global Knowledge. Disse kalles Lærer 2 og 3.

Hva er en god lærer?

En viktig del av denne oppgaven er hvordan lærerne selv beskriver ”den gode lærer”. Her vil jeg sitere informantene etter tur.

En god lærer er:

Lærer 1: ”Motiverer elevene til hardt arbeid. Engasjerer elevene til å tro på seg selv. En god lærer må være effektiv og med det mener jeg planlegging og gode planer.”

Lærer 2: ”En som forbereder planer. En som forstår elevene og som har kvalitetene til foreldre. En god lærer bør være opptatt av å styrke elevens svakheter. En må kjenne til bakgrunnen til elevene, hvis ikke kan man ikke lære bort”

Lærer 3: ”En god lærer er en som forstår behovene til barna og deretter hjelper til å finne løsninger til behovene, sammen med barna. Læreren skal ikke fortelle hva eleven skal gjøre, men stille spørsmål som hjelper til å finne ut hvor løsningen ligger.”

Videre var det interessant å se hva som var motivasjonsfaktoren til å bli lærer. Spørsmålet “Hvorfor valgte du å bli lærer” trengte ekstra tid fra samtlige informanter.

Lærer 1: “Det var en god lærer som gjorde en stor forskjell i livet mitt. Jeg kledde meg som hun og snakket som hun. Jeg ville bli som denne læreren. Jeg ville bli lærer slik at jeg kunne lære bort på samme måte.”

Lærer 2: “Å være lærer gjør at man kan påvirke barna i en positiv retning. Jeg ville bli lærer for å nå frem til så mange som mulig.”

Lærer 3: “På en måte er alle lærere. Men å jobbe i skolen gjør at man kan påvirke mange. På den måten tenker jeg at jeg bidrar til utviklingen av Zambia. Det er et holdningsskapende arbeid. Vi trenger lærere som kan forme de unge til å ta over det vi tror på.”

Hva er din viktigste oppgave som lærer?

Lærer 1: “Å gi kunnskap og håp til barna.”

Lærer 2: “Vekke bevisstheten til elevene slik at de tror på seg selv. Det er viktig å være en god rollemodell slik at elevene blir motivert til å tro på seg selv og bli selvsikre.”

Lærer 3: “Å identifisere elevene tidlig slik at man kan bidra så godt som mulig til en positiv utvikling. Zambia er et utviklingsland og vi trenger alle mulige typer folk som kan hjelpe til med denne utviklingen. Hva kaller dere det?” Jeg svarer “entreprenørskap?”. “Ja!

Entreprenørskap det er det viktigste i vår situasjon.”

I tillegg gav de uttalelser om hvordan læreren bør oppføre seg utenfor skolen og etter arbeidstid. ”... som lærer kan jeg ikke løpe rundt i gatene med kort skjørt og ølflasker i hånda.” (Lærer 2). Alle informantene nevnte at det var viktig å være et godt eksempel/forbilde; “... viktig å være et godt eksempel”(Lærer 1), “Du kan ikke si at elevene ikke kan utføre en type handling, også går du å gjør det samme selv. Da snakker du mot deg selv, og det blir falskt. Det ser elevene. Dette kan jo også gå på respekt.”(Lærer 2) og til slutt “Læreren skal være en slags guide for elevene. For å få til det må man være et godt forbilde. Det sier seg selv.” (Lærer 3)

Zambiske egenskaper

Den typiske zambier

Alle informantene ble stilt de samme spørsmålene. Intervjuene begynte med spørsmål om den typiske zambier. Grunnen til at jeg starta med det som tema var flere. Først og fremst for å bli kjent med det zambiske folket og deres oppfatning av seg selv. Som jeg har sagt i teoridelen om kultur “pynter” man ofte litt på sannheten om seg selv. Dersom deres fremstilling av seg selv stemte noenlunde overens med det inntrykket jeg allerede hadde fått kan man kanskje også stole litt mer på det som blir sagt. I tillegg sier disse svarene noe om hvor fokuset i

oppdragerrollen ligger fordi en ønsker å oppdra barna til å passe inn i samfunnet. Det første jeg spurte om var: “Hvordan vil du beskrive en typisk zambier?”

Lærer 1 svarte: “Vi er alltid villig til å hjelpe andre. Strekke ut en ekstra hjelpende hånd.”

Lærer to svarte at: “Vi har mange tradisjonelle verdier. Et typisk fenomen er det ekstreme kollektivistiske samfunnet vi lever i. Det er vanskelig å forstå, men vi gjør oss selv avhengige av andre ved å alltid hjelpe til. For eksempel om det er en begravelse i din familie vil hele “villagen” bidra med penger eller mat. Vi er flinke til å hjelpe hverandre på tvers av familier.”

Den siste læreren sa: “Snillhet og det å sette andre foran seg selv er veldig typisk oss. Jo, og at vi alltid er glade selv om vi egentlig har store problemer.” Alle informantene mine uttaler seg om den ”zambiske høfligheten” som noe av det som karakteriserer befolkningen i landet. De ser på seg selv som et høflig folk, som er gjestfrie og tolerante ovenfor andre.

Som oppfølgingsspørsmål spurte jeg om de kunne si hva den beste og verste egenskapen var. Som svar fikk jeg fra lærer 1: “Vennlighet må være den beste egenskapen. Og “tribalism”, at vi ikke er gode på å snakke sammen på tvers av stammene må være det som er verst.” Lærer 2 svarte “Sette andre foran oss selv” og “grådighet og at vi utnytter andre”. Den siste læreren sa at: “hjelpsomhet som den beste og uærlighet og uselvstendighet som det dårlige. Vi utnytter folk også.” Av dette kommer det frem at det å hjelpe andre er felles for den typiske zambier, mens det å utnytte de som ikke er “sine egne” er det verste.

Respekt

Etter en liten stund spurte jeg om hva ordet respekt betydde for informantene. Sitatene er i rekkefølgen lærer 1, 2 og 3. “Å godta andres meninger og ikke dømme fra eget ståsted, men prøve å forstå den andre personen.”, “Å mene det du sier og si det du mener. Å vise respekt i handlinger ikke bare ord.” “Se unikheten hos andre. Både barn og voksne. Alle fortjener respekt. Tradisjonelt sett ser man på respekt som noe man gir de eldre. Kaller de gjerne for noe ekstra for å vise at man respekterer de. Man har et annet tonefall, språk og kroppsspråk. Det er ikke lov å si i mot de som er eldre.”

Disiplin

Den tredje og siste egenskapen jeg ville finne ut om var disiplin. Dette fordi mine observasjoner viste at Hvor viktig er disiplin i klasserommet, hjemmet og generelt i livet? Lærer 1: “Siden elevene har forskjellig bakgrunn, vil et klasserom uten disiplin føre til, med mangel på et bedre ord, anarki. I hjemmet er disiplin veien til god oppførsel. Og om du er

disiplinert vil du få høy selvkontroll ellers i livet.” Denne læreren jobber ved en skole der elevene er blant de aller fattigste og de aller rikeste, samlet i en klasse.

Lærer 2: “Uten disiplin ingen læring. Det har alt å si for konsentrasjonen. I hjemmet er det viktig å vite hvordan man skal forholde seg til ting til ulik tid. Hva forventes av deg under middagen, hvordan man oppfører seg til en hver tid sier noe om hvor disiplinert du er. Disiplin er grunnleggende.”

Lærer 3: “I et klasserom uten disiplin kan ikke barna lære. De hører jo ikke hva du har å si av for eksempel instruksjoner. Antallet elever vi har i klassene våres er også en utfordring. Disiplin hjelper til slik at elevene kan bli selvstendige. Om ikke barna er disiplinert fra hjemmet må læreren kaste bort tiden på å disiplinere. Dette gjelder generelt også fordi hvis man er disiplinert vet man hva som er best for en selv.”

Lærerens forhold til lærebøkene

Etter en uke med observasjon av Lærer 1, ble jeg oppmerksom på at lærebøkene var det som styrte undervisningen og at bruken av rammeplanen var fraværende. Læreren hadde en slavisk måte å følge disse bøkene på. Et eksempel på det er en undervisningstime der svømming var tema; Elevene fikk i oppgave å skrive ned de forskjellige måtene å svømme og flyte på. Deretter leste læreren en historie fra tekstboka til elevene om en som holdt på å drukne. Av det skulle elevene lære at man aldri skal svømme uten livvakt. Dette er et godt eksempel på at ja, elevene husker de forskjellige svømmeteknikkene, men de kan jo ikke utføre de i praksis. Et annet eksempel på samme sak er at jeg skulle undervise i tegning og fikk beskjed om å gå igjennom side etter side i kapitlet som omhandler tegning. Der det var mer teori enn praktisk arbeid. Dette faget, CTS (Creative Technology Studies) er et komplekst fag. Det inneholder kunst og håndverk, gym, musikk og miljørelaterte studier. Alle disse fagene blir sett på som praktiske fag. Da jeg spurte om jeg kunne gjøre litt om på oppgavene i boka med begrunnelse til læringsteorier der jeg refererte til learning by doing og The Basic school Curriculum Framework (zambisk lærerplan), fikk jeg streng beskjed om at den beste måten elevene lærte på var å bruke boka, fordi «...den er jo lagd for elever av profesjonelle folk.» (assisterende rektor). «I tillegg til å lese fra bøkene til fagene skal elevene skrive i hvert eneste fag i hver eneste time. Det er slik de lærer. Hvis ikke klarer de ikke å huske.» Dette var noe jeg ville følge opp og dobbeltsjekke om var tilfelle hos flere lærere og på andre skoler. På samtlige skoler var det tekstbøkene til elevene som hadde størst tillit. Altså ser en at manglende bruk av rammeplanen er tilfelle på flere skoler, og at elevbøkene har stor tillit.

Drøfting

I dette kapittelet vil jeg sammenfatte noen av de viktigste erfaringene arbeidet med denne oppgaven har gitt. Jeg vil drøfte hva en god lærer er i Zambia, hvilken rolle respekt og disiplin har for læreren og hva rammeplanen sier om lærerens rolle og planens egen betydning.

Først vil jeg gjenta oppgavens problemstilling: **«Hva er en god lærer i følge tre grunnskolelærere i Livingstone? Og hvordan kan dette forklares kontekstuell?»**

Hva er en god lærer i Zambia

Ifølge informantene får en et samlet inntrykk om at læreren er en person i barnas verden som skal bidra til økt selvforståelse. Av intervjuene kommer det frem at læreren skal være opptatt av å se hvert enkelt barn, ved å styrke deres svakere sider. Dette skal gjøres gjennom godt kjennskap til eleven og ved å guide de til den informasjonen og hjelpen som trengs. Det kommer frem av intervjuene at læreren skal være en omsorgsfull veileder. (skal jeg ta med de sitatene jeg har brukt i empiridelen?) Dette stemmer for så vidt med det Imsen (2008) sier om den gode lærer: «... *omsorg for elevene...*», “*sette seg inn i elevens situasjon*” utgjør kanskje en av de viktigste forutsetningene for å kunne skape en undervisning som er meningsfylt for elevene.” (Imsen; 2008,23).

Det er ofte tilfelle at teori og praksis ikke så nærliggende som ønskelig. Her er disse lærerne ingen unntak. Det er riktignok ikke et alarmerende sprik. La meg bruke et eksempel fra en av mine observasjoner angående holdninger ovenfor elevene: Barna har levert inn arbeidsbøkene sine. I alle timer retter læreren bøkene og gir de score. Dette blir lest opp høyt og læreren sammenligner elevene med hverandre. Det som står i kontrast med hverandre er denne uthengingen av elever, og det som ble sagt om å være opptatt av å styrke hver enkelt elevs svakhet. Fra mitt ståsted ser jeg på dette som en vei til det som kalles selvoppfyllende profeti. Men på en annen side og i en Zambisk setting er det kanskje nettopp dette som styrker elevenes svakere sider, og motiverer til hardere arbeid?

Et annet eksempel på dette spriket mellom teori og praksis, er det Lærer 3 sier om at «Læreren skal ikke fortelle hva eleven skal gjøre, men stille spørsmål som hjelper til å finne ut hvor løsningen ligger.». Dette stemmer ikke med det som blir gjort i praksis, der læreren, av mine observasjoner, til en hver tid forteller hva og hvor elevene skal lese og skrive. Dette kan ha ulike grunner. Jeg vil trekke frem den mest åpenbare, nemlig materielle ressurser. I en klasse har elevene et klassesett med tekstbøker. Dette er den eneste muligheten og eneste

tilgangen på informasjon utenom lærerens egne fagkunnskaper. Her kan en se at det Lærer 1 sier om at læreren alltid må være informert og oppdatert, gjelder fullt ut. Altså kan dette spriket mellom teori og praksis ha en naturlig forklaring. Zambia er som nevnt et utviklingsland med liten økonomisk styrke. Økonomien skal i denne omgang ikke få noe særlig oppmerksomhet annet enn det jeg har nevnt ovenfor om materielle mangler. Som en konsekvens av dette styrkes mangelen på tilgjengelig informasjon for eksempel bibliotek, internett osv. Det vil igjen føre til at teorien om undervisningsmetoder ikke er gjennomførbar.

Hvilken påvirkning av lærerrolla har denne materielle mangelen? Kanskje er den mindre enn først antatt. Ser en på målene ved undervisningen i lærerplanene er det størst fokus på lesing og skriving. Det er dette som er satsingen i undervisningssektoren, i følge lærerplanen. Vil det ikke da si at denne rollen som guider og veileder ikke kommer helt til kortene fordi det ikke er mulighet til å undervise på den måten teorien ønsker? Eller ligger det noe annet bak det å være veileder i Zambia? Svaret på dette kan være at lærerens rolle som guider og veileder i Zambia vil være å styrke elevenes tro på utdanning som en nødvendig del av livet. På den måten kan lese- og skriveferdighetene styrkes. Altså kan en si at denne «lesetvangen» i alle timene er et formålstjenlig fenomen dersom en setter det opp mot hvilke visjoner Utdanningssektoren har. Som er å øke lese- og skriveferdighetene i Zambia.

Imsen skriver om den gode lærer at ”Å ha omsorg for elevene vil si å respektere hver enkelt som en person med verdighet, å tenke og føle med dem og ha evnen til å sette seg inn i hvordan de oppfatter omverdenen. Det å kunne ”sette seg inn i elevens situasjon” utgjør kanskje en av de viktigste forutsetningene for å kunne skape en undervisning som er meningsfylt for elevene.” (Imsen ;2008, 22). Dette stemmer godt overens med det Lærer 2 sier om at ”En må kjenne til bakgrunnen til elevene, hvis ikke kan man ikke lære bort. Altså er det fokus på å finne frem til elevens beste.

Ser en dette i forhold til det som tidligere har blitt sagt om tradisjonelt afrikansk samfunn, kan det forklares med at kollektiviteten kan svekke behovet for kritisk tenking. Dersom du alltid har andre rundt deg som bestemmer hva du skal tenke og hvilke syn du skal ha, sier det seg selv at kritisk tenking ikke en gang er nødvendig. Det som ble sagt om at alt som skaper personlig utvikling og deltakelse i samfunnet er bra og alt som hunder det er dårlig, forklarer kanskje hvorfor.

Å se på hva hovedfokuset til lærerne er kan en også si noe om lærerrolla. Informantene uttaler seg alle om at de er med på å bidra til en positiv utvikling både for barna og for Zambia som

land. Med dette og det som har blitt sagt over, kan en si at en god lærer i følge disse tre grunnskolelærerne, er en som har omsorg for elevene sine, klarer å se ting fra deres ståsted, og som i tillegg skal gi de den kunnskapen de trenger for å videreutvikle seg selv og landet. Det jeg ikke forstår er hvordan de kan sette seg inn i elevenes situasjon da de ikke er åpne for å høre deres tanker og meninger. For eksempel i en time skulle 6.klassen ha en diskusjon om hva demokrati er og hvilke kvaliteter en god leder bør ha. De begynte med å ha en “true/false”-lek. Et av utsagnene til læreren var: “Det er respektløst å si i mot sin leder fordi han/hun vet hva som er best.”. En elev sier at dette ikke er sant fordi en god leder bør være åpen for å høre på folket sitt. Læreren motsier eleven og sier at utsagnet er sant, og at det er en grunn til at lederen har blitt leder. Med dette forstod jeg det slik at læreren ikke så hva eleven mente. Jeg er enig at en ikke alltid skal si i mot sin leder, men slik jeg forstod eleven, mente hun at dette var veien til et demokrati. Slik jeg forstod læreren var at hun kanskje så på seg selv som denne “lederen” og at det på den måten er frekt å “svare” lederen. I tillegg kan det hende at hun er veldig tradisjonell og innforstått med normene i samfunnet om at en skal underrette seg høyere autoriteter. Det kan være tungvint å se linken til det jeg sa om at dette ikke stemmer med det informantene sa om å “se ting fra deres ståsted”. La meg forklare ut i fra mitt eget syn: Dersom elever får komme med utsagn, meninger og påstander, kan man også se hvilke styrker, verdier og personlighet eleven har. Dersom en ikke gjør det, vil det kun bli en gjentakelse av det læreren sier, og på den måten vil en ikke klare å skille elevene fra hverandre.

Igjen kommer det til syne at teori og praksis av og til spriker mer enn ønskelig. Noe som kan understreke dette er det Lærer 1 sa om at elevene som var uenige i det som ble sagt: “Noen ganger har elevene rett. Da kan vi starte opp en diskusjon med et kritisk blikk. Og så spørre videre.” (Lærer 1). Det var jo nettopp dette som skjedde, men eleven ble undervegs i sin forklaring avbrutt av læreren. Dersom læreren blir konfrontert med at hans/hennes svar er ukorrekte, kan det føre til at respekten for lærerens kunnskap svekkes. Dette er en vanskelig situasjon, der læreren blir nødt til å ta et valg mellom det å opprettholde den autoritære stilen og stor respekt for hierarkiet, og det å utvikle kritiske elever. Det er forståelig at dette kan føre til konflikter med seg selv som lærer, fordi man vet at på begge sider av denne saken er det elementer som er betydelige for landet og dets utvikling, men en kombinasjon kan være svært utfordrende.

Respekt og disiplin

I denne delen vil jeg sette respekt og disiplin opp mot det hierarkiske samfunnet og se hvordan det påvirker lærerrolla. Som tidligere forklart er respekt et aspekt ved undervisningen som får mye oppmerksomhet. Dette skjer gjennom disiplinering av barna. Denne respekten og disiplinen blir sett på som nødvendig for å klare seg ellers i livet. Disse begrepene glir over i hverandre da begge handler om god/dårlig oppførsel ovenfor andre og seg selv. For å forstå denne typen respekt som en finner i Zambia og andre afrikanske land vil jeg vise tilbake til det som ble sagt under ”Tradisjonelt samfunn” om ubuntu og respekt ovenfor eldre.

Tradisjoner sitter dypt i folks væremåte og er vanskelig å endre. Dette gjelder også for den tradisjonelle afrikanske måten å forstå livet på.

Med dette kan en se at den respekten som kommer frem i denne type samfunn er grunnleggende og iboende hos zambierne. Selv om det i følge informantene er noe som stadig må jobbes med, er det en synlig og fremtredende egenskap.

Ser en på denne egenskapen hos elevene som noe som allerede er der, eller som noe som skal bli til og styrkes etter hvert? I følge Schutte er dette noe som er iboende og noe som styrkes etter hvert som en lever. I følge behaviorismen er mennesket (elevene) en blank tavle som kan fylles med hva som helst så lenge en gir riktig stimulus (Imsen; 2008) Snur man litt på det kan en si at en ser på elevene som tomme bokser som læreren har ansvar for å fylle med rett innhold. Nå er det riktignok ikke slik at skolene i Zambia er rensykkede behavioristiske men synet på elevene som mindre vitende enn læreren og voksne kommer tydelig frem. Altså er det lærerens oppgave å forme elevene og være med ”...å utvikle Zambia.” Dette gjøres gjennom et nokså strengt autoritært system. Men samtidig, dersom en ser det fra et annet perspektiv, vil jeg si at dette autoritære systemet har en viss varmhets i seg. Oppgaven til læreren er å gi elevene kunnskap og utvikle selvdisciplin. For å nå dette målet, med de materielle rammene en finner i Livingstone, blir læreren nødt til å fokusere på disiplin.

For å synliggjøre hva jeg mener med dette vil jeg bruke klassestørrelsene som et eksempel. På det meste hadde jeg 92 elever i et klasserom, få med det mest nødvendige utstyret: blyant og bøker. Det er derfor ikke vanskelig å stille seg spørsmålet ”hvordan kan elevene lære under slike omstendigheter?” Som nordmann kan dette virke banalt. Svaret på denne situasjonen blir disiplin og respekt. Dersom læreren ikke har respekt og elevene ikke er disiplinerte sier det seg selv at elevene i klassen på 92 ikke har noe eller lite læringsutbytte. Med det blir det enklere å forstå dette ”ekstreme” fokuset på å disiplinere elevene og få de til å ha respekt ovenfor eldre. Måten disse såkalte egenskapene påvirker lærerrolla er kompleks. Men

allikevel er det grunn til å tro at det er til fordel for både elever og lærere. Altså påvirker det på den måten at læreren får mer rom til å lære bort til elevene dersom han/hun står ovenfor disiplinerte barn og unge. Jeg vil avslutte dette ved å gjenta et sitat fra Lærer 1: ” Siden elevene har forskjellig bakgrunn, vil et klasserom uten disiplin føre til, med mangel på et bedre ord, anarki. I hjemmet er disiplin veien til god oppførsel. Og om du er disiplinert vil du få høy selvkontroll ellers i livet.” (Lærer 1). Altså er denne disiplinen ikke bare viktig i klasseromssituasjoner men også ellers i livet.

Planlegging og metode

I denne delen vil jeg si noe om hvordan lærerne bruker elevbøkene i undervisningen. I tillegg vil jeg se på hva som står i rammeplanen om dens mening. Til slutt vil jeg forklare hvilke konsekvenser dette får for læreren.

Tidligere sa jeg at elevbøkene har fått for mye tillit og fokus. Dette spesielt med tanke på de praktiske fagene som gym, kunst og håndverk og musikk (CTS). Bruken av lærebøkene var det første jeg la merke til. Etter å ha vært i klassen i fem uker, tenkte jeg ikke lenger over det. Jeg ble vandt med å følge bokens kapitler. Kanskje er dette også tilfelle for lærerne jeg har observert. Det Imsen sier om de fire ferdighetene til den gode lærer (fagkunnskap, kunnskap om skolens materiell og struktur, formell pedagogisk kunnskap og praktisk kunnskap) er ikke så synlig men til stede hos lærerne i Livingstone. Dette kommer til uttrykk i intervjuene. Lærer 1: ”Motiverer elevene til hardt arbeid. Engasjerer elevene til å tro på seg selv. En god lærer må være effektiv og med det mener jeg planlegging og gode planer.”. Altså er det fokus på at læreren skal motivere, engasjere, være effektiv og strukturert. Dette kan falle inn under de fire ferdighetene til Imsen om den gode lærer.

I rammeplanen står det at den skal brukes aktivt underveis i undervisningen. Og at hovedfokuset i utdanningen skal være å øke lese- og skriveferdighetene i landet. Sammenfatter en disse to punktene vil en se at det er ønskelig å kombinere bruken av elevbøker og lærerens egne pedagogiske kunnskap. Ser en tilbake på observasjonene mine om den sterke avhengigheten av elevbøkene, og det som står i lærerplanen, kommer dette i konflikt med hverandre. Av mine observasjoner er det disse tekstbøkene som har størst verdi. Dette kan forklares med at elevbøkene er eldre enn den nye rammeplanen og at den derfor trenger mer tid på å praktiseres som en del av lærerhverdagen. En videre forklaring av dette kan være det at Zambia er et tradisjonelt samfunn. Bøkene har fått tillit hos rektor eller inspektørene og på den måten må lærere følge samme mønster som tidligere. Altså å følge

tekstbøkene til elevene. Dette stemmer med måten Dahl forklarer kulturfilter i B-kultur om at avgjørelser, verdier og normer, blir tatt i fellesskap. Sagt med andre ord er det i et samfunn som beskrevet her, lite rom for selvstendighet og fristilling. I tillegg kan en understreke dette med det som blir sagt om Ubuntu og det sterke fellesskapet. Dersom en gjør noe for å svekke fellesskapet, svekker en også sitt eget liv. Igjen ser en at det tradisjonelle samfunnet påvirker skolen og lærernes hverdag.

Av dette kan en si at planene som har blitt utformet for lærere og personer i arbeid med barn, er langt på vei verdiløse. Men allikevel har de en betydning. Det at den nye rammeplanen er kommet inn i skolen, sier noe om at en ønsker en endring i utdanningssystemet. Fokus på lese- og skrivevansker er overordnet og det gjenspeiler seg i undervisningen. Altså har den en viss påvirkning.

Ser en på disse drøftingspunktene som en helhet ser en at det tradisjonelle samfunnet fortsatt er gjeldene i stor grad i skolen. Men av samtaler med lærere, andre folk i utdanningssektoren og gjennom studering av rammeplanen, er det tydelig at landet er i endring. Hvor lang tid det vil ta for at rammeplanen får samme betydning som i Norge, er det ingen som vet. Kanskje vil det aldri skje, og muligens er det heller ikke ønskelig.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan tre grunnskolelærere forklarer hva en god lærer er, og forklart dette ut i fra en zambisk kontekst. Lærerne ved de forskjellige skolene sier alle at det er viktig å forstå elevene og se ting fra deres perspektiv. En god lærer er en som guider og veileder elevene. Læreren skal motivere elevene til hardt arbeid. Selv om dette stemmer med det som blir sagt i teorien om den gode lærer, er det tydelig at det ikke er tilfelle i praksis.

Økonomien i landet fører til mangel på materielle ressurser, som igjen fører til begrensning av læringsmetoder. Som et resultat av det kommer den overdrevne bruken av elevbøker. Dette gjør at elevene blir tvunget til å lese og skrive i hver time. Men dette behøver ikke nødvendigvis å være en negativ ting dersom en setter det opp mot målene i rammeplanen. Ønsket om å styrke lese- og skriveferdighetene i Zambia kan være på vei til å bli oppfylt med denne metoden.

I tillegg til av lærerne mener at disiplin er grunnleggende for oppdragelsen av barna, kan disiplin brukes som et hjelpemiddel i undervisningen. Sett i en zambisk setting er et klasserom uten disiplin og respekt et klasserom uten læring. Slik jeg har forstått det i følge informantene

og mine observasjoner, er disiplin nøkkelen til et godt liv. Dette kan forklares med at det tradisjonelle afrikanske samfunnet er strengt hierarkisk oppbygd. Det å underordne seg autoriteter og det gode fellesskap, er grunnleggende for å oppnå et fullverdig liv, i følge ubuntu.

Litteraturliste:

Bergersen Ane, Upublisert Vitenskapsteoretisk fagtekst, Høgskulen i Sogn og Fjordane 2010- *Hvordan kan en ut i fra vestlig sosial og politisk teori forstå normer som gjelder for fellesskap som bruker begrepet «Ubuntu»?*

Brøgger Jan, Cappelen Akademiske Forlag as, Oslo 1998-*innføring i sosialantropologi*

Dahl Øyvind, Gyldendal Norsk Forlag AS 2001, sjette opplag 2008- *Møter mellom mennesker, Interkulturell kommunikasjon*

Dalland Olav, Gyldendahl Akademisk-4.utgave. Oslo 2007- *Metode og oppgaveskriving for studenter*

Grønmo Sigmund, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen 2011- *SAMFUNNSVITENSKAPELIGE METODER*

Imsen Gunn, Universitetsforlaget AS Oslo 2005- *Elevens verden, innføring i pedagogisk psykologi*

Jensen Iben, Roskilde Universitetsforlag 2005- *Grunnbog i kulturforståelse*

Lindbekk Tore, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2001-*Samfunnsteori Fra Marx til Giddens*

Shutte Augustine, Cluster Publications, Pietermaritzburg 2004-*Ubuntu- An Ethic for a New South Africa*

Store Norske Leksikon: patriarkat. (05.03.2012) I Store norske leksikon. Hentet fra:

<http://snl.no/patriarkat>

